

GEOGRAFINIŲ SĄVOKŲ IR TERMINŲ MOKYMO SEPTINTOJE KLASĖJE YPATUMAI

Laima Railienė

Šiaulių universiteto Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras, Lietuva

Anotacija

Geografija – vienas labiausiai integruotų mokomųjų dalykų bendrojo lavinimo mokykloje. Mokantis geografijos niekaip neišvengsime žinių iš biologijos, istorijos, matematikos ir kitų dalykų. Todėl sąvokos ir terminai, su kuriais susiduria moksleiviai per geografijos pamokas, yra labai įvairūs.

Yra nuomonių, kad geografinių sąvokų ir terminų nebūtina įsiminti, tačiau jų žinojimo reikalaujama įvairių žinių patikrinimo metu.

Straipsnyje aptariama, kaip geografinių sąvokų ir terminų reikėtų mokyti septintokus, kad šie juos lengviau įsimintų ir mokėtų panaudoti kasdienėje veikloje.

Pagrindiniai žodžiai: *integravimas, individualizavimas, diferencijavimas, sąvokos ir terminai.*

Įvadas

Vienas pagrindinių geografijos dalyko tikslų respublikos bendrojo lavinimo mokykloje – plėtoti mokinių geografinį pasaulėvaizdį, skatinti domėtis savo ir kitų šalių gamtos bei visuomenės įvairove, plėsti geografijos žinias ir supratimą, padėti ugdyti socialinę kompetenciją. Siekdami geografijos dalyko tikslo, mokiniai turi mokytis orientuotis gamtinėje ir visuomeninėje aplinkoje ne tik atlikdami praktines užduotis lauke, bet kaip patikimus informacinius šaltinius naudoti kartografinius kūrinius. Taip pat turi gebėti rinkti ir analizuoti įvairiuose informaciniuose šaltiniuose pateikiamą informaciją, kritiškai ją vertinti. Ugdymo(si) procese labai svarbus aktyvus pačių mokinių indėlis tiriant, kritiškai vertinant juos supančią aplinką, dominantis savo ir kitų žemynų, pasaulio regionų šalių gamtos ir visuomenės įvairove (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008).

Geografijos dalykas yra vienas labiausiai integruotų mokomųjų dalykų bendrojo lavinimo mokykloje. Informacija, kuri gaunama geografijos pamokoje, apima žinias iš istorijos, biologijos, matematikos, ekonomikos ir kt.

Geografijoje kalbama apie gamtą, jos kitimą. Kalbama ir apie žmogų, kuris yra viena Žemės planetos neatsiejamų dalių. Žmogus veikia gamtą, kaip ir gamta veikia žmogų. Žmogaus veikla vyksta ne tik gamtinėje, bet ir socialinėje bei kultūrinėje aplinkoje. Norint, kad ši veikla būtų teisinga, kryptinga, reikia turėti ir nemažai žinių.

Ugdant mokinių geografinę kompetenciją bendrojo lavinimo mokykloje, svarbu laikytis tam tikros metodikos, kuri apimtų kuo platesnį geografinį rengimą: teorinių žinių įgijimas, praktinių įgūdžių formavimas, žmogiškųjų savybių (tolerancijos, pagarbos) puoselėjimas. Svarbus supažindinimas su svarbiausiais gamtiniais, socialiniais, ekonominiais, kultūriniais terminais ir sąvokomis bei mokymas jais pasinaudoti asmeninėje, profesinėje ir visuomeninėje veikloje.

Straipsnio tikslas – pasidalyti patirtimi apie geografinių sąvokų mokymo galimybes, dėstant žemynų geografiją 7 klasėje.

Žodžiai „sąvoka“ ir „terminas“ pedagogikoje ir mokant geografijos

L. Jovaiša knygoje „Pedagogikos terminai“ (1993) nurodo, kad žodis „sąvoka“ yra mąstymo forma, atspindinti esminius objekto požymius sąmonėje. Sąvoka išsiskiria iš kitų vaizdinių, sąvokų, žodžių savo tiksliu apibrėžtumu lyginant, grupuojant, klasifikuojant. Sąvoka išreiškiama žodžiu. Sąvokos turinys – tai esminių objekto požymių visuma.

Žodis „terminas“ apibrėžiamas kaip žodis ar žodžių junginys, tiksliai žymintis kurio nors mokslo atskleistus faktus, reiškinius, dėsnius; tai – mokslinė sąvoka, išreikšta gimtosios kalbos žodžiu (Jovaiša, 1993).

S. Vaitekūno teigimu, geografijos mokymas reikalauja atskleisti Lietuvai ir pasauliui būdingus geografinius reiškinius, sieti įvairiausias Žemės geografinius procesus su mūsų krašto geografija. Geografija integruojasi su kitais mokslais, todėl būtina žinoti nemažai sąvokų ir terminų, kurie priklausytų visai kitoms mokslo sritims (lietuvių kalbos, biologijos, istorijos, geopolitikos, ekonomikos, sociologijos, kultūros, astronomijos, geologijos ir kt.), svarbu suvokti jų reikšmę ir turinį. Daug geografinių sąvokų ir terminų moksleiviai išgirsta ne tik geografijos pamokoje, bet ir kasdieniame gyvenime: žiūrėdami televizijos laidas, klausydami radijo, vartodami kasdienėje kalboje ir t. t. (Vaitekūnas, 2008).

Sąvokų ir terminų „kalimas“ ar įdomus išmokimas?

Dažnai labai prieštaringai yra vertinama nuomonė, kad terminus ir sąvokas reikia įsiminti, mokėti, žinoti. Vieni teigia, kad sąvokų ir terminų „kalimas“ turi būti išgyvendintas iš mokymo(si) proceso, kiti teigia, kad sąvokas ir terminus svarbu žinoti. Tačiau labai dažnai organizuojamose apklausose, patikrinimuose kaip tik ir būna pateikti terminai ir sąvokos, kuriuos moksleiviams reikia mokėti paaiškinti.

Mokyti sąvokų ir terminų labai nemėgsta ir patys moksleiviai. Reikia pripažinti, kad išmokyti apibrėžti teisingai vieną ar kitą sąvoką, terminą reikalauja iš mokinių papildomų smegenų ląstelių ir laiko sąnaudų. O pastaruoju metu, susiduriant su žema moksleivių mokymosi motyvacija, sąvokų ir terminų mokymasis iš viso darosi sunkiai priimtinas. Todėl labai svarbu rasti būdų, kad sąvokų mokymasis, jų įsiminimas nebūtų moksleiviams nuobodus ir varginamas.

Geografijos mokymo kursas 7 klasėje labai įdomus. Atnaujintose Bendrosiose programose sakoma, kad pagrindiniai šio geografijos kurso **tiksiai** yra:

- supažindinti mokinius su pagrindiniais Žemės geografinio pažinimo etapais;
- išaiškinti bendriausius mūsų planetos gamtos dėsningumus;
- atskleisti žemynų, regionų, šalių ir tiesiogiai supančios aplinkos geografinius ypatumus;
- supažindinti su tolimųjų kraštų istorinės, gamtinės, socialinės, kultūrinės, ekonominės aplinkos įvairove;
- nurodyti žmonijos įvairovės geografinį pasiskirstymą;
- paaiškinti žmogaus veiklos priklausomybę nuo aplinkos sąlygų.

Taip pat labai **svarbu**:

- 1) formuoti praktinius įgūdžius;
- 2) mokyti naudotis geografijos informacijos šaltiniais: žemėlapiams, planams, statistiniais duomenimis, kritiškai juos vertinti;
- 3) siekti, kad mokiniai gebėtų naudotis įvairia kartografinė informacija, mokėtų sieti gamtos komponentus ir reiškinius.

Tam tikrą kiekį sąvokų ir terminų, baigę geografijos kursą septintoje klasėje, moksleiviai turėtų įsiminti. Tai jau rodytų tam tikrą kiekvieno moksleivio ne tik geografinės, bet ir socialinės kompetencijos lygį.

Kaip moksleiviams pavyks to pasiekti, labai priklauso nuo mokytojo pasirengimo jiems padėti.

Tarpdalykinė integracija geografijos pamokoje

Mokant geografijos septintoje klasėje, kur geografijos dalyko turinys labai platus, svarbu tinkamai atrinkti mokomąją medžiagą. T. y. atsižvelgti į moksleivių turimą patirtį, mokymosi

motyvaciją, skatinti domėtis viskuo, kas nauja ir reikšminga, plėsti moksleivių akiratį, žadinti smalsumą. To galima pasiekti tik efektyvinant mokymą, vadinasi, ir panaudojant tarpdalykinę integraciją. Kaip teigia V. Rajeckas knygoje „Mokymo organizavimas“ (1999), ugdant sąmoningą asmenybę, reikia siekti, jog ji suprastų pasaulio sudėtingumą, jame vykstančius procesus, visuomenės gyvenimą, pačią save.

Taip pat autorius teigia, kad sėkmingas mokymas reikalauja ypatingo dėmesio sąvokų formavimui, – čia ypač daug padeda integracijos taikymas. Tai reikšminga mokymo tobulinimo priemonė, nes padeda visapusiškiau išnagrinėti temą, todėl moksleiviai lengviau perima reikalingą informaciją. Ji įgalina iš įvairių pozicijų apžvelgti nagrinėjamą reiškinį, faktą ar įvykį, aptarti įvairius požiūrius ir parodyti įvairių žinių reikšmę. Ji padeda geriau pažinti gyvenimą, žmones, aplinką ir kt. Tuo ir svarbus integracijos vaidmuo, ugdant mokinių teigiamą požiūrį į žinias ir mokymąsi (Rajeckas, 1999).

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kaip turėtų būti vykdoma dalykų integracija. Ji turi vykti dviem pagrindinėmis kryptimis: sociokultūrine ir tarpdalykine. Taip pat labai aktualus ir mokinių amžius, su juo susiję psichologiniai aspektai, nuo kurių priklauso sėkmingas moksleivių pasirengimas priimti informaciją.

Kadangi geografija yra vienas labiausiai integruotų dalykų mokykloje, tai tinkamas kitų mokomųjų dalykų žinių panaudojimas mokant geografijos, lengvina mokymąsi ir padeda lengviau suprasti ir įsiminti mokymo medžiagą.

Individualizavimas ir diferencijavimas mokant geografinių sąvokų ir terminų

Kiekviena mokinių karta, atskira mokinių klasė, kuri besimokytų geografijos, o šiuo atveju septintokai, yra skirtingi ir individualūs. Labai skiriasi paralelių klasių mokinių mokymosi motyvacija, turimos žinios, kiekvieno asmeninė patirtis.

Bendras visai klasei iškeltas mokymosi uždavinys, nors ir teisingai suformuluotas, daliai mokinių gali taip ir netapti mokymosi motyvacijos veiksniumi. Dėl to mokinių ir mokytojo veikla neduos laukiamo rezultato. Todėl klasėje besimokančius mokinius galima grupuoti pagal pačius įvairiausius požymius (Vilkinsonienė, 2007).

Moksleivių darbą geografijos pamokoje privalu individualizuoti ir diferencijuoti.

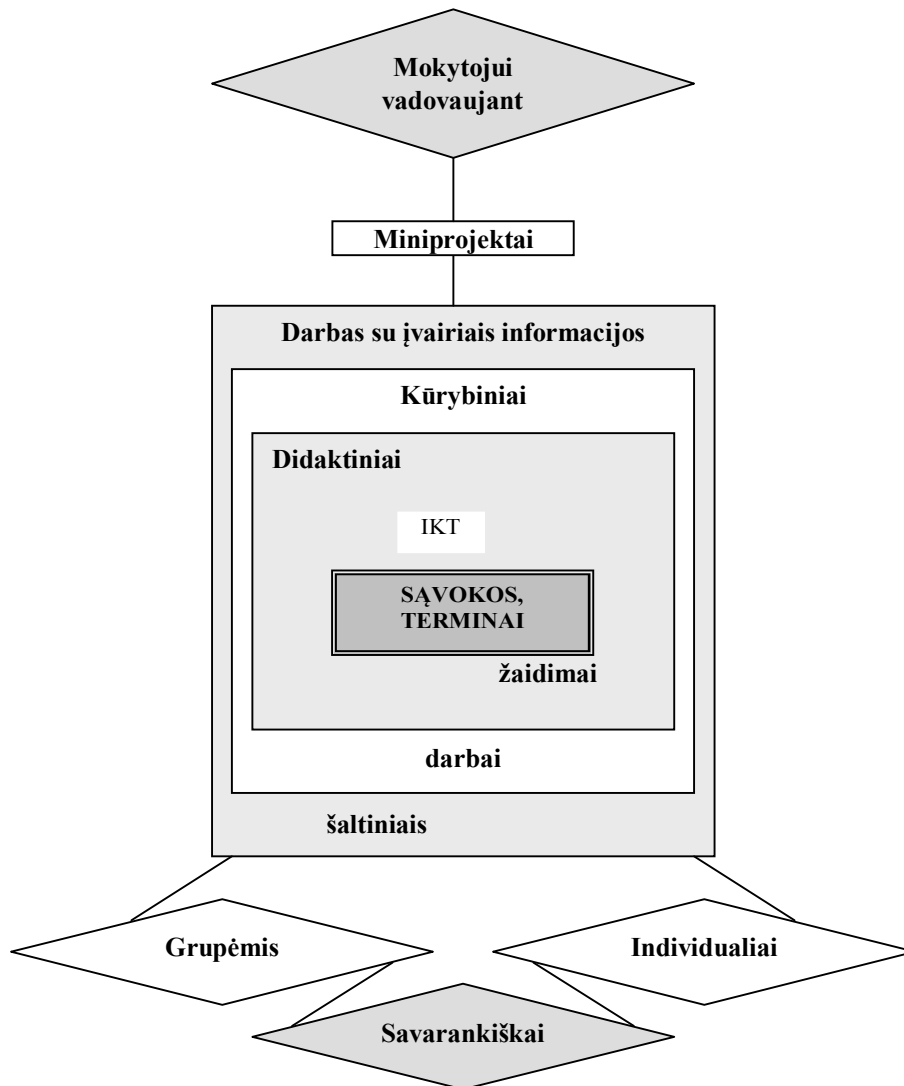
Siekiant individualizuoti ir diferencijuoti darbą geografijos pamokoje, mokantis naujų sąvokų ir terminų, tinka panaudoti informacines komunikacines technologijas (IKT). Jos leidžia įdomiau, įvairiau pateikti užduotis, operatyviau atliktus darbus patikrinti patiems mokiniams. Kartu tvirtina darbo su IKT įgūdžius. Šiuo atveju informacinių komunikacinių technologijų panaudojimas (ypač kompiuterių) teigiamas ir tuo, kad mokiniai mažiau priklauso nuo mokytojo vadovavimo. Tai labai aktualu mokiniams, kurių gebėjimai yra mažesni. O toks darbas labiau skatina ir mokymosi motyvaciją.

Mokymo stilių ir metodikos taikymas mokant geografijos

Sėkmingam geografinių sąvokų ir terminų įsiminimui, be tarpdalykinės integracijos, mokymo individualizavimo ir diferencijavimo, labai svarbūs mokymo stiliai ir metodika, kurie:

- racionaliai panaudojant pamokos laiką, padėtų moksleiviams lengviau įsiminti geografines sąvokas ir terminus;
- sukurtų palankią mokymosi aplinką moksleiviams, ypač tiems, kurių mokymosi motyvacija yra žema;
- leistų pasiekti laukiamo mokymo rezultato – moksleiviai mokėtų apibrėžti, paaiškinti tam tikrą kiekį geografinių sąvokų ir terminų.

Svarbu, kad geografines sąvokas ir terminus moksleiviai ne „kaltu akiai“, o mokėtų nuskaityti savais žodžiais esmę, sugebėtų suprasti, mokėtų pritaikyti praktiškai atlikdami užduotis, operuodami tomis sąvokomis ir terminais gyvenimiškoje aplinkoje. Septintokų amžius reikalauja labai kruopščiai atrinkti, ką jiems reikėtų įsiminti ir ko ne.

1 pav. Mokymo stilių ir metodų schema

Schemoje (1 pav.) pavaizduota, kokias stiliais ir metodais mokant geografijos septintokus galima lengviau padėti jiems įsiminti reikiamas sąvokas ir terminus. Tai gali būti savarankiškas moksleivių darbas arba darbas padedant mokytojui. Naudojant kūrybinius darbus (kryžiažodžių, rebusų sudarymą ir jų sprendimą, įdomių klausimų, užduočių sudarymą ir kt.), galima išvengti nuobodaus sąvokų ir terminų mokymo(si). Didaktiniai žaidimai visada skatina moksleivių teigiamas emocijas, jie labai naudingi ir šiuo atveju. Miniprojektai gali būti atliekami naudojant informacines komunikacines technologijas. Iš informacinių šaltinių septintokams svarbiausias darbas su vadovėliu. Jame moksleiviai turi sugebėti rasti sąvokas bei jų paaiškinti.

Išvados

1. Geografija – vienas labiausiai integruotų dalykų bendrojo lavinimo mokykloje.
2. Terminai ir sąvokos, su kuriais susiduria moksleiviai mokydami mokyklinės geografijos, labai įvairūs.
3. Kad geografinių sąvokų ir terminų įsiminimas septintokams nebūtų nuobodus ir varginantis, jiems mokyti reikia panaudoti tinkamus mokymo(si) stilius ir metodus.
4. Geografinių terminų ir sąvokų įsiminimas, mokėjimas juos paaiškinti kelia moksleivių geografinę kompetenciją.

Literatūra

- Jovaiša L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas.
 Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008-08-26 įsakymas Nr. ISAK-2433.
 Rajeckas V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas.
 Vaitekūnas V. (2008). *Mokyklinis geografijos žinynas*. Kaunas.
 Vilkonienė M. (2007). *Bendrojo išsilavinimo kokybė: samprata, problematika, praktika*. Vilnius.

Summary

THE PECULIARITIES OF GEOGRAPHICAL CONCEPTS AND TERMS TEACHING IN THE SEVENTH GRADE

Laima Railienė

Siauliai University, Natural Science Education Research Centre, Lithuania

Geography is the most integrated subject in a comprehensive school. It could not manage the geography learning without knowledge of biology, history, mathematics and other subjects. That is why concepts and terms faced in the geography lessons by pupils are very various.

There are different opinions that are not necessary to memorize the geographical concepts and terms but their knowledge is required during various tests.

Teaching / learning of terms and concepts in the seventh grade of secondary school is heavy enough process. It is difficult to pupils to distinguish some concepts and terms. The main task of the teacher it is logical selection of concepts and terms which pupils should learn well. Studying of different terms and concepts it is very important to organise process of teaching/learning creatively. It is applied such methods as didactic game, mini-projects, work with the Internet and other sources of the information.

How geographical concepts and terms should be taught in the seventh grade for better memorizing and knowing how to use them in their daily activities are discussed in this article.

Key words: integration, individualization, differentiation, concepts and terms.

Received 12 January 2008; accepted 21 February 2009

Laima Railienė,

Senior Researcher at Natural Science Education Research Centre, Siauliai University, P.Visinskio Street 25, LT-76351 Siauliai, Lithuania

E-mail: laimarailiene@yahoo.com

Website: <http://www.gutc.su.lt>